

հնար և շուտ, քանի որ մինչև որ այն պահանջները չը շնորհուին, ոչ Բ. Դուսեր կրնայ օգուտ քաղել գաւառէ մը որ կրնայ ըլլալ Թուրքիոյ ամենէն ծաղիկալ գաւառը, և ոչ օտար յօդուածագիրք և օտար կառավարութիւնը կը դարձնէ յոգեկէ այն խնդիրը:

Ալեքիմի մէջ հետեւեալ տողերը կը կարգանք.

«Անպա. 3 Թուով Կ. Պօլսէն քառուած Ռեւիւէի հետագիր մը կըսէ.— Զայոց Պատերաբը Ներքէն սարաւան Լորտ. Տիւրքիոյն մատոյց բարեկարգմանց ծրագիր մը, որոյ շայտատան մէջ գործարարման կը փափաքի: Պատերաբը կը յանձնարարէ նախ որ Նուսպար փաշա ընդհանուր կառավարիչ անուանուի շայտատի գաւառաց Տամար, և միւս գաւառաց մէջ՝ Վարչութեան պետին՝ այսինքն կառավարիչը՝ իսլամ լինին շայ օգնականներով, կամ փոխարարաբար ժողովրդեան մեծամասնութեան կրօնին համաձայն Լորտ. Տիւրքիոյն տարիներ այս տառապալման ընդլոյթ թէ հիւսկանական տեղեկագրաց նայելով՝ իսլամ ժողովուրդին այնքան մեծամասն է որ ընդհանուր կառավարիչը կրնար բրիտանեալ մը լինիլ: Ներսէս Արքեպիսկոպոս յայնչեցուց Ն. Վանսի թեման թէ ինք Տիւրքիոյն երկու իւր քառանու Սահմանադրութեան, որ Քրիստոնէայ ընդհանուր կառավարիչ մը հաստատուած է անդ, թէ և իսլամ բնակիչը մեծամասն են: Հանրաժանութիւն է սակայն թէ իսլամը և Քրիստոնէայի միասին երջանակ պէս կապին Լիբանանու մէջ: Պատերաբը պիտի նաեւ թէ շայ ժողովուրդին իսլամ բնակիչներէ աւելի որ Վանայ, Մաշ, Ջէյ-Մուսիք և Համշիք գաւառաց մէջ: Նուսպար փաշայի անուանումը գաւառ, Ներսէս արքեպիսկոպոսը ստիպողապէս որ իսլամաց կրօնական օրէնքն, այն է Ներսէս գործադրելի չը լինի իսլամաց և Քրիստոնէայ միջև ծագած դատերու համար, օտարականութիւնը բաղկանայ նոյն տեղերու մարդոցմ որ պաշտօն պիտի փարէ, և միայն հաստատուն բնակութիւն ունեցող քուրդք նկատուին իբրեւ քաղաքացի: Ներսէս արքեպիսկոպոսը, քանի որ տեղական հաստատութիւն մասն իւրաքանչիւր նահանգի մէջ պահուի զպրօքաց և հանրօգուտ շինութեանց յաւանգուելու համար: Ի վերջոյ, Ներսէս Սրբազան կը յիշեցնէ շայոց հաւատարմութիւնը վերջին պատերազմի ժամանակ, Թուսիոյ կողմէ կըսած փորձերուն հակառակ, որ կուզէր յինքն ձգել գանձը, և կըսէ թէ միայն այդ իրողութիւնը կը շարունակուի մը կրնայ լինիլ առ Սուլթանին իրենց ապագայ հաւատարմութեան, եթէ ընդունուի իւր բարեկարգմանց ծրագիրը:

«Սիմանուիլ» մէջ ալ հետեւեալ տողերը կը կարգանք:

«Երեկ գրած էինք թէ տեղութեանց զինպանները ուրբաթ օր (Թուսիոյ զինպանատար ժողով մընով, շայտատան իւր ինտրոդուսիոն ինդիոյն վրայ խորհրդակցելու):

«Ստուգեցինք որ զինպանը սոյն ժողովին մէջ որոշել են հաւաքական շարժում մընք Բ. Կրան մօտ և երեկ որ արտաքին գործոց նախարարին ընդունելութեան օրն էր, շայտատան բարեկարգմանց մասին իրենց խնդիր հաւաքաբար Ասիմ փաշային ներկայացուցինք եւս:»

(Հայրենիք)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Ձը նայելով ներքին դժուարութիւններին

անստուգանքով և հասարակ ընտրողական ցոյցերին, Գերմանիայի մէջ այժմ շահագործող զբաղման են արտաքին գործերուն: Արդէն պատրաստած է մի համաձայնութիւն իտալական շուկայի թաղաքի աշխատանքի մասին յարաբերութիւնները: Պրանսիայի հետ նոյնպէս լաւանում են Բացի այդ պրեսական կառավարութիւնը աշխատում է հաշտել զերմանական կառավարութեան հետ, որոյց համար անուանելի էր Գերմանական կառավարութեան բողոքական քաղաքականութիւնը եկեղեցական հարցերի վերաբերութեամբ: Այնքան է որ կաթոլիկ հոգեւորականութեան դէմ ուղղված կուլտուրական պատերազմի դարձումը նպատակ են թէ ներքին և թէ արտաքին քաղաքական պատճառներ:

Առջիպական կուսակցութեան անդամ Լիբիլիոնի նորերուն Տիւրքիոյն մէջ դարձանք մի ծառ արտադրող Գերմանիայի այժմեան պետական գրութեան և իշխան Բիսմարկի սօցիալական քաղաքականութեան մասին: Լիբիլիոնի կարծիքով, իշխան Բիսմարկ Գերմանիայի մէջ վերջնականապէս սօցիալական կարգի մը մտայնել, եթէ բաւականութեամբ պատշաճօրէն օրէնքից նա հրատարակէր մի օրէնք աշխատանքի իրաւունքի մասին: Լիբիլիոնի չէ հաւատում, որ իշխան Բիսմարկ կարողանայ իրագործել այդպիսի մի ինչորի: Այլը զորքը մի մարդու ուժերով փոր է և կարող է կատարել միայն ժողովրդի ընդհանուր աշխատանքներով: Բիսմարկ միայն այն ժամանակ կարող է սօցիալական ընդդիմադրութեան առաջն առնել, սոսց նա, երբ նա կեղայրանայ ժողովրդի իրաւունքները, երբ փոխ պատերազմական գրութիւնը, որ իսպողի երբ նա կը մեծի իր ամբողջ անցկայ գործունէութիւնը: Առջիպական վերանորոգութիւնը կարող է կատարել միայն ժողովրդից, իսկ Բիսմարկին այդ գործի մէջ կատարեալ անաջողութիւն է սպասում: Առջիպականները երբեք չեն օգնել իշխան Բիսմարկին: Նրանք կընդունին նրա տուածը, բայց դարձեալ աւելի կը պահանջեն: Նախկին քրիստոնէականներն, որոնք կը պատերազմեն, մինչև յայտնի հանդիսանան, այսինքն մինչև որ կը ստանան այն բոլորը, ինչ որ պահանջում են:»

ՖՐԱՆՍԻԱ

Արժիւրայի և Տուրիսի գործերը անհանգստութիւն են պատճառում Փրանսիական կառավարութիւնը: Մի ամբողջ քանակ գտնում է Արժիւրայի և Տուրիսի մէջ, իսկ գենըրալ Լոսիւր դարձեալ 20000 մարդ օգնական զօրքեր է պահանջում: Գործը հեղհեղեղ խորձումով է: Տուրիսի հարցը, որ անսով անշուշտ էր թուում, այժմ մեծ դժուարութիւններ է յարուցանում: Այնպէս որ Փրանսիական կառավարութիւնը շատ քիչ ժամանակ է նուիրում միջազգային յարաբերութիւններին: Թափառական արարները զօրաբարմեններ յաղթելու շատ հեշտ էր, բայց այդքան յաջող չէ ծնել նրանց ազգային-կրօնական օգին:

«Paris» լրագրի թղթակիցը միջոց է գտել իստիկոս համար Փրանսիական միջադատեցողական իրաւունքի հետ Տուրիսի գործերի մասին: Վերջինը ի միջի այլոց նկատել է, որ այժմ պէտք է գործեն Փրանսիական զօրքերը: Առաջին հերթից այն լուրը, իբր թէ Բէյի և գենըրալ Լոսիւրի յարաբերութիւնները թշնամական են: Անհրաժեշտ է թղթ տալ գենըրալ Լոսիւրին պատշաճ գործել և քաղաքականապէս փող և զինուորներ տալ, որպէս զի նա կարողանայ 20,000

զինուորներով արշաւել Կիլիկիոյ վրայ: Գենըրալ Լոսիւր յոյս ունի ծնելու ապստամբութիւնը միայն այն դէպքում, եթէ 20,000 զինուորներ ուղարկվեն: Բէյի զօրքերի մասին լուրերը և յոյս դնելը Պրանսիան ինքը պէտք է, միւսողական հարուած հասցնել ապստամբութեանը: Իրաւունք փախչի մէջ պաշտպանում է Լոսիւրի օտարախոսութիւնը:

ՆԱՄԻԿ ԹԻՐԻՔԻՍՏԻՑ

Կ. Պօլսն, 1 սեպտեմբեր 1881

«Մշակ» քաղաք պաշարն Կ. Պօլսոյ գործիչներուն դէմ ապաքինել չը պիտի մնայ բնաւ: Անոնք թէպէտ անազգիք լինելու համար ունին, բայց կարելի չէ որ վերջապէս ինքզինքնին քիչ մը չուղղեն, մտածելով որ անշատաւ անազգաբանութիւնը գլխից զրկուած վերստին ցոյց կուտանք թէ մեր ազգին պէս տարաւ մէկ ազգին մէջ որքան աւելի օգտակար են խիստ և անաշու խօսքերը, քան թէ շահաւոր և խիստ չղոցողութիւնները:

«Մշակ» իր քննադատութիւնները զխաւարակ հայ մասունքի վրայ ուղղած է այժմ, փաստ դիւ շահեցած է թէ նա պէտք է ամենին առաջ ուղիղ ծանրութեան վրայ դնել: Հասարակութիւնները, Պատերազմի օգնականութեան պէս, միշտ յաւաք նստողներ մը կը ծնունդ անորոշուր: Այս տեղի հասարակութեան առաջնորդներն ալ զգալագոյն միայն լրագրիչներն են: Կրնաք ուրեմն մակարեթի թէ այս միջոցին ուր կըրթնաք և ինչ է մեր բարոյականութեան աստիճանը: Աստուար ինքի մը պէտք է հիմնել հոս, միմիայն արձանագրելու համար հրատարակելով լրագրիչներուն ամենօրեայ յիմարութիւնները, հակառակութիւնները, ամօթալի մարտիկները և պրօքալ չղոցողութիւնները, և մէկ մարդ մը շատ ժամանակ ունենալու է զիտելու համար թէ ինչ է այդ խելագիր կոչված մարդկաններուն բարքը, որոնք մէկ օր մը տեղի օգին հոս կուլ տուած են ինչո՞ք և արժանապատուութիւն թուած անշուշտիւր լաւները: Երբեք ձեռք որ այդ օրագրիչներն շատերը չը տեսնաւուր դատապարտված էք: Մենք որ յանդակ կը սիրենք կարծեաց ազատութիւնը, բայց ոչ փառաբար ուղղութիւնը, չը պիտի նշանակուի ամենին եթէ որ մը այդ պրօքիչներն մեծ մասը— չըսենք ամենը— այս կամ այն պատճառով դադարեն հրատարակվել, Այդ լրագրի սովոր ժողովրդին յաւաքողութեանը բնաւ փաստ չէ կարող զաւ: Ընդհակառակը:

«Մշակ» 153 թէին մէջ ծանուցել էր, թէ իշխան Ն. Ամատուին Կ. Պօլսէն Թիֆլիս գտնաւոր պատերն է թէ ինչպէս այս տեղի հայ խմբագիրները ծառայի պէս ժամանակ կը սպասեն եղբի իրան ի՞նչ պարտականութիւններն մէջ: Իրաւն որ պ. Ամատուին երկու օր վերջը յայտարարել է թէ ինքը ամենին ծաղրած չէ Կ. Պօլսոյ հայերը և խմբագիրները և թէ շատ ժամանակ է իրեն այստեղ եղած ընդունելութեանը համար: Այս յայտարարութիւնը շատ շատ իշխան Ամատուինի քաղաքականութիւնը ցոյց տալով, բայց զիմեցը խնդրում թէ նա ամենին չէ բաւ մասնաւորապէս թէ իբրեւ խմբագիրները ստորիկ laquais-ներու պէս չեն սպասած պանդոկի դռնապանին մօտը, փաստ չէ սպասելին ստոյգ է: Իշխանին անապատելի հարաւորութիւնը լսելով վերջը, անոնցմ շատերը, ընդ որս Կիլիկիոյ, Մատուի, Լիւպի, Թերեմանի խմբագիրները, գովասանքներով լցուն յօդուածներ գրեցին, կանխապէս, անոր վրայ, և յետոյ երբ զիմեցին իշխանին տօնքը անոր շօշափելի շնորհակալութիւնները ստանաւ: Համար, առանց ընդունուելու ձեռքերին դատարկ ետ դարձան: Բայց ինչ ընէին, զրկածը զրկած էր: Թող Ամատուին մնայ հոս դեռ 15 օր, և կը տեսնէր թէ այն մարդիկները ինչ գայլակազմական բանք պիտի գրէին փաստ: Ինչպէս անոր բարեմասնութիւնները ինչպիսի միջոցի պիտի տալային: Ամատուին շատ խելագիրութիւնը ըրաւ սակէ շուտով փախուելու:

Թող զիմեցը իրաւունք հարուստ մը գալ Թուսիայէն այստեղ և առաւանձնեալ հարուստ մը, թող այդ մարդը ոչինչ մէկ բան ըրած ըլլայ ազգին, թող վերջին յիմարը ըլլայ— յիմար հարուստներն են մեզի պակաս— և կը տեսնաք թէ երկինքին բարձրութիւնը քիչ պիտի գալ խմբագիրներուն: այդ պարունը բարձրացնելու համար:

Ձեր պատուական աշխատակիցը, պ. Կ. Նիկողոսեան, շատ պակասաւոր գտնուած է հոս և եկած ժամանակը քանի մը արտիւր րուրդ ունի: Ենթադրեալ ծանր, որ պատշաճ հակառակ ծաղիկները գտնել Այս կանխապաշար խոնհատիւնը յունեալուն, կամ աւելի ճիշդ խոնհատիւնը մարդիկները և փառութիւնը քաղաքիչ չուղղուել, լրագրիչները միայնալ կը յարձակին հիմա իր անձնականութեանը վրայ, առանց ուղղակի պատասխանելու իր դրամներուն: Միայնապատեալ կարծիք էինք որ տակաւին ամօթալութեան մէկ նշուղթ մնացած էր «Մատուին»: Ան ալ վերջիվերջոյ իր զոյգը զուր տուաւ ամենակարի յօդուածները գրելով պ. Նիկողոսեանի անձնականութեան դէմ: Նիկի օրը շայտատական Մատար վերջին անամօթութիւնն ալ ընելու չը տարաւանցաւ և Կիլիկիոյ անուր սիրկայի մը թերթին առ տողերը արտասանեց: «Կիլիկիոյ վերջին Առաջնորդ Նաճարեանց Կեր. Տ. Վիլիպոս կախկալուս Ս. Լիւթիանէն գրել է ս. Պատերաբը հօր, թէ ժամանակն մը չենք Պօլսոյ գտնուող պ. Կ. Նիկողոսեան անուր անմը վըստ առ թեման աքցանել չէ և պէտք է զգուշանալ իրմէ: (քառաբար):»

Ապաքիլի փաստ և իբր զրարարութիւնը մը կարելի է դրած ըլլայ այդ փիլիպոս կախկալուսը— թէպէտ քիչ մը ուշ մնացեր և Կիլիկիոյ գրեթէ անկէ աւելի շուտ շարժեցան— Կարելի է որ Տիւրքիոյն առաջնորդ Կերպարապի փիլիպոս կախկալուս Նաճարեանց՝ Մանուկեան ձեռք ունենէ ի վեր հիմա ինքըր գրուել եկած ըլլայ և ուղի անոր հանձնել անցնիլ անոր հրամանովը այսպիսի բան մը գրելով: Ինչ, այդ Կախկալուսներու մէջ տեղ յարարական մասնաւորանութիւններ են, որոնց մեծը չենք ունիլ խառնուիլ: Բայց տուեցիւն և սրիկայութիւնը այնտեղ կըրնայ որ Ներսէս Պատերաբը, երկարակողմ որ ընդունած ալ ըլլայ այսպիսի զի մը, կարելի չէ որ Կիլիկիոյ խմբագրին պէս բուստը արարածի մը ցոյցացած ըլլայ: Պէտք է որ Ներսէսը ամենին չը ճանչնայ այդ տեսակ մարդիկներուն արժողութիւնը և չը գիտնայ թէ ո՞վ է «Մշակ» լրագրի աշխատակիցը և ինչ է անոր անցանքը:

«Մատու» այս լոկ զրարարական տողերը արտասանելով, ինքը որ գրեթէ երբեք «Կիլիկիոյ» մէկ տող չէ արտասանած մինչև հիմա, կատարելապէս իր չափը ցուցուց, այն է թէ ինքն ալ «Կիլիկիոյ» և «Կերպիւնի» հաւատարմ մէկ թերթի է և անոնց ուղեով տողորուած: Quod erat demonstrandum:

Եւ ցիտեք ինչու Կ. Պօլսոյ հայ լրագրաց բոլոր այս թշնամական զրբերը, Թաքուն մասունքութիւններ, անամօթ գրաբարութիւններ պ. Նիկողոսեանի դէմ: Վասն զի սա չը գիտցաւ շատ քաղաքակրթական պէս շահել կանխապէս այդ պարտնորդ, փաստ չէ անաշու խելագիր քննադատեց անոնց վարմունքը: «Մշակ» մէջ, փաստ չէ երեւումն ազգասիրութեան խաղող զիմանը վարտաւ:

Հանրաժ, ինչ անփութ մարդ է այդ պ. Նիկողոսեանը:

Հինները ինչ պատասխան պիտի տան այդ պարտնորդը դատաւորներուն առջև, ուր պիտի կանչուին, կրնան, հասկնալու համար թէ կարելի է որ և մէկ մարդ այս կերպով վատահամբաւել առանց տուեցելու:

Կ. Ն.

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՆԵՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Ա. ՊԵՏԵՐՐՈՒՐԿ, 14 սեպտեմբերի, «Gence Russe» հաղորդում է, որ օտար լրագիրներին հաղորդելով ինքնները աստորական և ուսուց կայսրների տեսակետին կանխապէս մասին շատ քիչ հաւանական են, ի նկատի ունենալով տարկայ ժամանակը և հանգամանքները:

10-ին ԿՈՒՆ, 14 սեպտեմբերի: Հինգ ժամ տեղ ապստամբացի յետոյ սեպտեմբերի 10-ին յաղթված է յուր-իսան փախաւ Գերատ:

Խմբագրութեան հրատարակող ԳԻՐԳՈՐ ԱՐԵՐՈՒՆԻ